

ZEKÂT İBADETİ ÜZERİNE - 1

Bu çalışmada zekât, öşür ve fitır sadakası konuları kitap-hikmet bütünlüğü esasına dayalı olarak ele alınmıştır. Umarız bu çalışma adı geçen konuları kitap-hikmet bütünlüğü esasında yeniden düşünmede bir başlangıç olur.

İnsanlar, yaratılışlarının getirdiği tabiatla toplu olarak yaşayan varlıklardır. İnsanların arasındaki aile-nesep, hısım-akrabalık gibi ilişkiler Allah'ın bir nimetidir. Güç-kuvvet, imkân-fırsat, mal-mülk ve zenginlik bakımından insanların aynı seviyede olmaması bir hükmü ilâhidir. Toplumda güçlü-aciz, zengin-fakir, varlıklı-yoksul gibi sosyal sınıfların varlığı bu ilâhî hükmün doğal bir sonucudur. Birbirine iyilik etme ve yardımlaşma bu sosyal durumun bir ihtiyacıdır.

Allah Teâlâ bu ihtiyacın giderilmesi için güçlü olanların aciz kimselere iyilik yapmasına, zenginlerin fakirlere yardım etmesine, hayır ve ihsanda bulunmasına teşvik etmiş hatta emretmiştir. Buna binaen nakit para ve deve, sığır, koyun, keçi gibi hayvanları belli bir miktara ulaştığında yılda bir kere bunlardan muayyen bir miktarı zekât adı altında ayırmayı, aynı şekilde topraktan elde edilen mahsulü de belli bir ölçüye ulaştığında bunların onda birini öşür adı altında belirlenen kişi ve kurumlara vermeyi emretmiştir.

Bu sebeple anne-babaya iyilik yapmak, hısım-akrabanın ihtiyacını karşılamak, fakir ve miskinlere yardım etmek, dul kalmışlara ve yetimlere de ihsanda bulunmak İslâm'ın farzlarından. Tüm bunların bir özeti olarak zekât ibadeti İslâm inancında önemli bir farz hatta bir rükündür.

İslâm'ın farzlarını layıkıyla yerine getirmek için bunların maksat ve gayesini, şart ve şekillerini, miktar ve ölçü-

lerini Kur'an'ı Kerim ve hadisler ışığında en iyi şekilde bilmek gerekir. Çünkü kişi kendi yaptığı ameli neden, nasıl ve ne için yaptığını bilmeden yaptığında şekil ve taklitten öteye gidememektedir. Bu sebeple de yaptığı ibadetin sevabına erişemeyebilir.

Zekât Kelimesinin Anlamı

Zekât kelimesi, sözlükte, temizlenmek, temizlemek, paklanmak, artmak, çoğalmak, övmek, arınmak ve bereket anlamlarına gelir.¹

İstilahî manası ise "İslâm dininde zengin sayılan kişilerin mallarından Kur'an'da gösterildiği şekilde, belirlenen² kişilere verilmek üzere tayin edilen miktardır."³

Zekâtın Hükmü

Zekât vermek, yani zekât malı olan altın, gümüş, kağıt para, ziraî mahsuller ve deve, sığır, koyun keçi gibi hayvanları muayyen bir miktar ve ölçüye ulaştığında Kur'an'ın belirlediği şartlar altında bunlardan malum bir miktarı Allah'ın emrini yerine getirmek için belirlenen sınıflara vermek farzdır. Allah Teâlâ Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurmaktadır:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَنْفِقُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّا أَخْرَجْنَا لَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَلَا تَيَمَّمُوا الْخَبِيثَ مِنْهُ تُنْفِقُونَ وَلَسْتُمْ بِآخِذِيهِ إِلَّا أَنْ تُغْمِضُوا فِيهِ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَمِيدٌ

Ey Müminler! Kazandıklarınızın iyilerinden ve rızık ola-

rak size yerden çıkardıklarımızdan infak edin. Size verildiğinde gözünüzü kapatmadan almayacağınız bayağı şeyleri vermeye kalkışmayın. Bilin ki Allah'ın hiçbir şeye ihtiyacı yoktur, O övülmeye layık olandır. (Bakara 2/267)

Yukarıdaki ayet, ticarî mallar, altın, gümüş ve nakit paraların, toprak mahsullerinin ve deve, sığır, koyun, keçi gibi hayvanların zekâta tâbi olduğuna delalet eder.

وَهُوَ الَّذِي أَنشَأَ جَنَّاتٍ مَّعْرُوشَاتٍ وَغَيْرِ مَّعْرُوشَاتٍ وَالنَّخْلَ وَالزَّرْعَ مُخْتَلِفًا أَكْلُهُ
وَالزُّيْتُونَ وَالزُّمَّانَ مُمْتَسِبَاتٍهَا وَغَيْرَ مُمْتَسِبَاتٍهَا كُلُّوا مِنْ ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَآتُوا حَقَّهُ يَوْمَ
حَصَادِهِ وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ

O ki çardaklı çardaksız bahçeleri, tatları birbirinden farklı hurma ve ekinleri, zeytin ve narı, benzer veya benzemez biçimde yaratan O'dur. Her biri meyve verdiği zaman meyvesinden yiyin. Hasat günü geldiğinde bunların hakkını verin. Fakat israf etmeyin. Çünkü Allah israf edenleri sevmez." (En'âm 6/141)

Bu ayet toprak mahsullerinin zekâtını ayırmanın farziyetini teyid etmekle birlikte zekât malını ayırmanın vaktini de beyan etmektedir.

Zekâtın Hikmeti

1. Allah'ın Rahmetine Erişmek

Zekât veren kimse Allah'ın rahmetine nail olur. Nitekim Allah Teâla şöyle buyurmaktadır:

وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ فَسَأَكْتُبُهَا لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَالَّذِينَ هُمْ
بِآيَاتِنَا يُؤْمِنُونَ

Rahmetim her şeyi kapsar, yakında onu muttakilere, zekâtı verenlere ve ayetlerimize iman edenlere yazacağım. (A'râf 7/156)

2. Dünya'da Cimriliğe, Ahirette Cehennemden Kurtulmak

Zekât vermek insan nefsinin cimriliğinin, açgözlülüğünün ve tamahkârlılığın rezilliklerinden kurtarır. Âl-i İmrân suresi 180. ayeti ve Tevbe suresi 34-35. ayetleri de bu duruma işaret etmektedir:

وَلَا يَحْسِبَنَّ الَّذِينَ يَبْخُلُونَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ هُوَ خَيْرًا لَّهُمْ بَلْ هُوَ شَرٌّ
لَّهُمْ سَيُطَوَّقُونَ مَا بَخُلُوا بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَاللَّهُ مِيرَاثَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاللَّهُ بِمَا
تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ

Allah'ın lütfundan kendilerine verdiği nimetlerde cimri-

lik yapanlar yaptıklarının kendileri için hayırlı olduğunu sanmasınlar. Aksine bu kendileri için daha kötüdür. Cimrilikle yanlarında tuttıkları mallar kıyamet günü boyunlarına dolacaktır. Göklerin ve yerin mirası Allah'a aittir. Allah yaptıklarınızdan haberdardır. (Âl-i İmrân 3/180)

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ كَثِيرًا مِنَ الْأَخْبَارِ وَالرُّهْبَانِ لَيَأْكُلُونَ أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ
وَيُصَدِّدُونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يُنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ
اللَّهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ يَوْمَ يُحْمَى عَلَيْهَا فِي نَارِ جَهَنَّمَ فَتُكْوَى بِهَا جِبَاهُهُمْ
وَجُنُوبُهُمْ وَظُهُورُهُمْ هَذَا مَا كَنَزْتُمْ لِأَنْفُسِكُمْ فَذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَكْنِزُونَ

Ey İman edenler! Şüphesiz hahamlar ve rahiplerin çoğu insanların mallarını haksızlıkla yerler ve onları Allah yolundan alıkoyarlar. Altın ve gümüşü biriktirip Allah yolunda harcamayanlara acı bir azabı müjdele. Cehennem ateşi kızdırılıp alınları, yanları ve sırtları dağlandığı gün onlara: 'İşte bu sizin kendiniz için topladığınız hazinedir. Hadi tadın bakalım biriktirdiklerinizi' denilir. (Tevbe 9/34-35)

3. Günahlardan Arınmak ve Derecesinin Yükselmesi

Zekât vermek, zekât vereni günahahtan, malını ise haramdan korur. Üstelik zekât veren kimsenin mertebesini yükseltir, malını çoğaltır. Allah Teâla Kur'an-ı Kerim'de bu durum hakkında şöyle buyurmaktadır:

خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلَاتَكَ سَكَنٌ
لَهُمْ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

Onların mallarından bir sadaka al bununla onları arındırırın ve yükseltirsiniz onlara dua et çünkü senin duan onlar için huzur verir, Allah hakkıyla işiten ve bilendir. (Tevbe 9/103)

وَمَا آتَيْتُم مِّن رَّبًّا لِيَرْزُقُو فِي أَمْوَالِ النَّاسِ فَلَا يَرُبُّو عِنْدَ اللَّهِ وَمَا آتَيْتُم مِّن زَكَاةٍ
تُرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُضْمَعُونَ

İnsanların malları içinde artsın diye verdiğiniz herhangi bir faiz Allah'ın katında artmaz. Fakat Allah rızasını dileyerek verdiğiniz zekât ise öyle değildir. İşte onlar sevaplarını kat kat arttıranlardır. (Rûm 30/39)

4. İhtiyaç Sahiplerine El Uzatmak

Zekât vermek, toplumdaki fakir ve miskinlerin ihtiyaçlarını gidermenin yanı sıra, sağlıklı bir toplumsal hayatı tesis ederek toplumun ihtiyaç duyduğu sosyal sınıflar arasındaki farkı adaletli bir biçimde dengeler. Allah Teâlâ

şöyle buyurmaktadır:

وَالَّذِينَ فِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ مَّغْلُومٌ لِلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ

Onların mallarında gerek yardım isteyen gerekse istemekten çekinen ihtiyaç sahiplerinin belli bir hakkı vardır. (Meâric 70/24-25)

Ayette buyrulduğu üzere dinen zengin sayılan kimselerin mallarında fakir ve muhtaç kimselerin bir hakkı olduğu hatırlatılmaktadır.

Zekâtın Şartları

1. İhtiyaç Fazlası Olması

Zekât verilecek malın zarurî ihtiyacın fazlası olması gerekir. Zarurî ihtiyaçtan kasıt, yiyecek, içecek, mesken, binek (hususî araba, motor gibi), mobilya, ev eşyası ve zanaatkarların işlerinde kullandıkları araç-gereçler gibi şeylerdir. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır;

وَيَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ قُلِ الْعَفْوَ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ

Onlar sana Allah yolunda ne harçacaklarını sorarlar. De ki: Artanı... Allah size ayetleri böyle açıklar ki düşünesiniz. (Bakara 2/219)

Yukarıdaki ayette 'artan' şeklinde meali verilen الْعَفْوَ (el-afv) kelimesinin anlamı ihtiyaç fazlası, vermeye elverişli şey demektir. Yani Allah yolunda verilen sadaka, öşür ve zekâtlar, veren kimselerin ihtiyacından artan kısımdan verilir. Böylece zekât vermek mükellefin ihtiyacının dışındaki mallardan ayrıldığı için kişiye ağır gelmez.

2. Havelânu'l-havl

Zekât verilecek malın üzerinden hicrî yıl hesabıyla bir yıl geçmesi gerekir. Bu bir yıl ise mükellefin mala sahip olduğu andan itibaren başlamaktadır. Allah Teâlâ Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurmaktadır;

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَنْفِقُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّا أَخْرَجْنَا لَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ

Ey iman edenler! Kazandıklarınızın iyilerinden ve rızık olarak size yerden çıkardıklarımızdan infak edin. (Bakara 2/267)

Bu ayet, yukarıda da değinildiği gibi ticarî mallar, altın, gümüş ve nakit paraların, toprak mahsullerinin, deve, sığır, koyun, keçi gibi hayvanların zekâta tabî olduğuna delalet eder. Yine Allah Kur'ân-ı Kerim'de:

وَهُوَ الَّذِي أَنْشَأَ جَنَّاتٍ مَعْرُوسَاتٍ وَغَيْرَ مَعْرُوسَاتٍ وَالنُّحُلَ وَالزَّرْعَ مُخْتَلِفًا أُكْلُهُ وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَانَ مُتَشَابِهًا وَغَيْرَ مُتَشَابِهٍ كُلُوا مِنْ ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَآتُوا حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ

O ki çardaklı çardaksız bahçeleri, tatları birbirinden farklı hurma ve ekinleri, zeytin ve narı, benzer veya benzemez biçimde yaratan O'dur. Her biri meyve verdiği zaman meyvesinden yiyin. Hasat günü geldiğinde bunların hakkını verin. Fakat israf etmeyin. Çünkü Allah israf edenleri sevmez. (En'âm 6/141)

buyurmaktadır. Ayette geçen 'Topladığınız gün hakkını veriniz.' kısmı hasat yapıldığı zamanda toprak mahsullerinin ve meyvelerin zekâtı olan öşürü vermenin gerekliliğini ortaya koymaktadır. Hurma, zeytin, nar gibi meyve ağaçları, nebatât ve ekinler yılda bir kere meyve ve ürün verdiği için yılda bir kere toplanmaktadır. Bu sebeple bunların hakkı olan öşür de yılda bir kere verilmektedir.

Aynı şekilde bu ayet, altın, gümüş, ticarî mallar ve deve, büyük baş, koyun, keçi gibi hayvanların zekâtını verme vaktinin de bir yıl olduğuna delalet etmektedir. Çünkü yukarıdaki birinci ayette elde edilen mal-mülk, toprak mahsulleri ve meyveler birlikte zikredilmektedir. Yani Bakara Suresi 267. ayette geçen 'Kazandıklarınızın iyisinden ve rızık olarak size yerden çıkardıklarımızdan infak edin.' kısmı ile hem toprak mahsulleri hem de diğer meşru yollardan kazanılan mal-mülk kast edilmektedir. En'âm Suresi 141. ayetin hükmü yalnızca toprak mahsullerinin zekâtı ile ilgili gibi gözükse de başka bir ayette sayılanların bir kısmına yüklenen farklı hüküm onların hepsine yüklenmiş olur.

Konu ile ilgili Abdullah b. Ömer'den (v. 73/692) nakledilen bir hadiste Hz. Peygamber şöyle buyurmaktadır: "Her kim ki bir mal elde ederse o malın üzerinden bir yıl geçmedikçe o mal için zekât yoktur." ⁴ Hz. Âişe'den (v. 58/678) nakledilen aynı doğrultudaki bir başka hadiste ise; "Hiçbir mala üzerinden bir sene geçmedikçe zekât yoktur." ⁵ buyrulmaktadır.

3. Nisap Miktarı

Zekât verilecek malın nisaba ulaşmış olması, ihtiyaç fazlası ve üzerinden bir yıl geçmiş olması gerekir. Eđer mal bu şartları taşıyorsa zekâtı verilir. Nisap zekât vermek için her malın ulaşması gereken en az ölçü olup mallara göre farklılık gösterir. Mesela altının nisabı 20 dinar yani 85 gr altın, gümüşün nisabı 200 dirhem yani 595 gr gümüş, toprak mahsullerinin nisabı ise 5 vesktir.⁶ Zekâta tabi olan malların nisap miktarları ve bunlara göre belirlenen zekât ölçülerine gelecek sayıda daha ayrıntılı biçimde değinilecektir.

Notlar

1. Hucurât 49/13.
2. Nisâ 4/1; Nahl 16/72; Furkân 25/54; Rûm 30/21; Şûrâ 42/11.
3. Bakara 2/237, 266; Âl-i İmrân 3/40; Nisâ 4/32, 54; Hüd 11/27; İbrâhîm 14/39; Hicr 15/54; Nahl 16/70; İsrâ 17/23; Meryem 19/8; Hacc 22/5; Nûr 24/22, Yâsîn 36/68, Şûrâ 42/27; Zuhrûf 43/32; Tîn 95/5; Felak 113/5.
4. Kur'ân-ı Kerim'de de bu tür kullanımlar bulunmaktadır.
5. İnsanın kendi malını kendisi için harcaması nefsinin bir emridir. Fakat malını Allah rızasını gözeterek başka biri için harcaması nefsi tezkiye eden en önemli unsurlardandır. Bunun yanında toplumsal yaşamın en sağlıklı biçimde devam edebilmesi için de önemli etkenlerdendir. Zenginlerin mallarından fakirlere vermesi, zengini cimrilikten kurtardığı gibi, fakir kimsenin de ihtiyacını giderir ve toplumda bir gönül bağı oluşturur.
6. Bakara 2/261, 265, 274; İsrâ 17/26; Rum 30/38; Zariyat 51/19; Meâric 70/24, 25. Bununla birlikte Kur'ân-ı Kerim'deki infak ayetleri de buna delalet eder.
7. Bakara 2/267.
8. En'âm 6/141.
9. Tevbe 9/60.
10. Bakara 2/83, 177, 215; Nisâ 4/36; En'âm 6/151; Nahl 16/90; İsrâ 17/23, 26; Rûm 30/38; Lokmân 31/14; Ahkâf 46/15.
11. Bakara 2/43, 83, 110, 267, 277; Nisâ 4/77; En'âm 6/141; Tevbe 9/60; Hacc 22/78; Nûr 24/56; Mucâdele 58/13; Muzzemmil; 73/20; Ayrıca Buharî, "İman", 1; Müslim, "İman", 22; Tirmizî, "İman", 3; Nesai, "İman", 13.
12. Bakara 2/ 112; Nisâ 4/125; Beyyine 98/5; Buharî, "Bed'u'l-vahy", 1; "İman", 41; Müslim, "İmara", 155.
13. Çünkü ibadet itaatten hâsıl olur. İtaat ise emredilene yapma nehyedilenden kaçınmakla mümkün olur. İbadetlerini layıkıyla eda eden kimse kulluğunu da layıkıyla yerine getirmiş olur.
14. Mâide 5/27; Tevbe 9/53.
15. Ahmed b. Faris b. Zekeriyya, *Mu'cemu mekâyisu'l-luga*, cilt?, sayfa?; Ragıb el-İsfehânî, *Müfredâtu elfâzi'l-Kur'ân*, cilt?, sayfa?; Cemaluddin Muhammed b. Mükerrrem b. Manzur, *Lisanu'l-Arab*, cilt?, sayfa?.
16. Tevbe 9/60.
17. Mehmet Erkal, "Zekât", *DİA*, XLIV, 197.
18. Tirmizî, "Zekât", 10.
19. İbn Mâce, "Zekât" 5.

20. Bir vesk 60 sa'dır. Bir sa' ise 4 mud'tur. 1 mud ise 560 gr'dır. Buna göre 5 vesk 672kg olmaktadır.

